

LIVSMEDELSMARKNADSOMBUDSMANNE NS ANVISNING OM DATA PÅ LIVSMEDELSMARKNADEN

Publicerad 17.12.2025

Elintarvikemarkkinavaltuutettu
Livsmedelsmarknadsombudsmannen
The Food Market Ombudsman

Tillämpningsanvisningar för livsmedelsmarknadslagen

Livsmedelsmarknadsombudsmannens anvisningar innehåller anvisningar som stöd för efterlevnaden av bestämmelserna om livsmedelsmarknaden. Syftet med anvisningarna är att ge aktörerna inom sektorn råd och anvisningar om tillämpningen av bestämmelserna i livsmedelsmarknadslagen.

Tolkningarna i anvisningarna är till sin natur riktgivande och har ingen rättslig bindande verkan.

- Även om anvisningarna inte är bindande avgör livsmedelsmarknadsombudsmannen anhängiggjorda fall enligt de principer som beskrivs i dem.

- Varje aktör ansvarar alltid för att den egna verksamheten är lagenlig. Om du är osäker på om din verksamhet är lagenlig ska du kontakta vårt kontor, din branschorganisation eller en expert som är insatt i regleringen av livsmedelsmarknaden.

De situationer som beskrivs i anvisningarna är förenklade exempel. I konkreta situationer ska alla detaljer i ärendet beaktas. Därför är exemplen inte nödvändigtvis direkt tillämpliga i praktiken.

Anvisningarna kan behöva uppdateras efter publiceringen. Kontrollera alltid den senaste uppdaterade versionen av anvisningarna.

- Dessa anvisningar har utfärdats 17.12.2025

Mål för anvisningen om data på livsmedelsmarknaden

Kraven på ansvarstagande inom näringsverksamheten och produkternas spårbarhet gäller också aktörer i livsmedelskedjan. Genom digitalisering och utnyttjande av data kan man också avsevärt förbättra livsmedelsmarknadens produktivitet och aktörernas utkomst.

Att samla in, dela och utnyttja information (data) om produktionen och tillverkningen av livsmedel är en allt viktigare del av verksamheten på livsmedelsmarknaden. Verksamheten i anslutning till dessa data ska dock vara rättvis och transparent. I all reglering och avtalsverksamhet som gäller data är det viktigt att trygga rättigheterna för den som producerar och äger informationen. Med tanke på livsmedelskedjans verksamhet är det dessutom viktigt att tillgången till data som beskriver marknadens funktion och utveckling är jämlik samt i synnerhet att data är tillgängliga på skäliga och icke-diskriminerande villkor också för aktörer med en svagare förhandlingsposition i kedjan.

I Europeiska unionens allmänna bestämmelser om data har man fäst uppmärksamhet vid samma mål och även i livsmedelsmarknadslagen föreslås nya bestämmelser som kan påverka bland annat avtalsförhållandena i anslutning till utnyttjandet av data och den affärssed som ska iakttas i dem.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen har redan tidigare uppmärksammat avtalsvillkor och praxis som rör data kopplade till jordbruksprodukter och livsmedel.

Syftet med denna anvisning är att ge en översikt över innehållet i paragraferna om produktion, delning och utnyttjande av data samt att styra företag på livsmedelsmarknaden till att använda lagliga avtalsvillkor och god affärssed.

Vilka avtal om data övervakar livsmedelsmarknadsombudsmannen?

Livsmedelsmarknadslagen tillämpas på avtal och avtalsförfaranden som rör handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare. I avtal som gäller handel med produkter avtalas allt oftare också om produktion, överlåtelse och utnyttjande av data i anslutning till dem. Även tillsynen

över dessa avtalsvillkor hör till livsmedelsmarknadsombudsmannens behörighet när de är en del av ett avtal om handel med jordbruksprodukter och/eller livsmedel.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar dock inte att annan lagstiftning följs:

- avtal och arrangemang som gäller det allmänna utbytet av data som samlats in på livsmedelsmarknaden, standardisering av plattformar och databehandlingstjänster faller utanför anvisningarna.
- Tillsynen över EU:s dataförordning (EU 2023/2854), vars tillämpning inleddes i september 2025, faller utanför anvisningarna.¹
- Tillsynen över EU:s allmänna dataskyddsförordning (EU 2016/679) faller utanför anvisningarna.²

Exempel 1

Aktörerna inom sektorn kan avtala om lagring, bearbetning och förmedling av sina data till exempel med olika producenter av datatjänster. I och med sådana avtal kan det också uppstå krav som rör gemensamma gränssnitt för data och presentation av data.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen är inte behörig att övervaka avtalsvillkor och praxis för ordnande av datatjänster.

Exempelvis aktörer inom handeln har kunnat ta i bruk definitioner av presentation av data och innehåll som rör gemensamma gränssnitt. Om dessa krav som ställs på data är en del av köpeavtalet mellan varuleverantören och köparen, hör tillsynen över dessa avtalsvillkor och praxis till livsmedelsmarknadsombudsmannens behörighet.

¹ Dataförordningen tillämpas på data som produceras av enheter och tjänster i anslutning till dem som anslutits till datanätet samt på databehandlingstjänster (t.ex. molntjänster). Om en jordbrukare delar positionsdata direkt från traktorns GPS-anordning till köparen finns föreskrifter om verksamheten i dataförordningen, vars tillämpning övervakas av Traficom. Om jordbrukaren däremot skriver ut positionsdata i en rapport eller fyller i dem i den form som köparen kräver i ett dokument eller i datanätet, omfattas verksamheten inte nödvändigtvis av tillämpningsområdet för dataförordningen. Tillsynen över ett köpeavtal som gäller sådana data hör till livsmedelsmarknadsombudsmannens verksamhetsområde.

² Dessa data kan innehålla både personuppgifter och andra data. Tillsynen över dataskyddsförordningen ankommer på dataombudsmannen.

Vad är skillnaden mellan data som grundar sig på lag och databaserade på avtal?

Med tanke på målen i direktivet om otillbörliga handelsmetoder och livsmedelsmarknadslagen är det viktigt att beakta följande åtskillnad, som påverkar tillämpningen av anvisningarna:

kraven på produktion, delning och utnyttjande av data i EU:s lagstiftning eller den nationella lagstiftningen (t.ex. lagstiftningen om ansvarstagande) gäller normalt flera parter i livsmedelskedjan, som är verksamma på olika nivåer. Även om uppfyllandet och dokumentationen av dessa krav exempelvis åläggs endast aktörerna inom handelssektorn, hör produktionen och delningen av den föreskrivna informationen till alla aktörer som omfattas av tillämpningsområdet. Kraven i anslutning till uppfyllandet av de lagstadgade ansvaren och avtalsvillkoren som gäller dem strider i regel inte mot livsmedelsmarknadslagen så länge villkoren är nära förknippade med uppfyllandet av dessa ansvar.

Om lagstiftningen inte ställer krav på produktionen och delningen av information, kan man avtala om dessa. Köparen har alltid rätt att bestämma vilka produkter hen vill köpa. Innan ett avtal ingås får hen definiera egenskaperna hos de produkter som ska köpas och därmed även till exempel ESG-kraven (miljökonsekvenser, sociala konsekvenser och god förvaltningssed) och standarderna för dem. När avtalet har ingåtts är det bindande för båda parterna. I avtalsvillkoren och praxisen ska man dock beakta de krav i livsmedelsmarknadslagen som specificeras närmare nedan.

Om det inte finns bestämmelser i lagstiftningen eller i köpeavtalet om produktion och delning av data, har köparen inte rätt att ensidigt kräva dessa.

2 c § Ensidiga ändringar av villkoren

Enligt paragrafen:

I ett avtal får det inte tillämpas ett villkor eller förfarande enligt vilket köparen ensidigt kan ändra villkoren i ett leveransavtal för jordbruksprodukter eller livsmedel i fråga om intervall, metod, plats, tid eller volym för leveransen, kvalitetskrav, betalningsvillkor eller priser, eller vad gäller tillhandahållandet av de tjänster som avses i 2 d § 2 mom.

Paragrafen tillämpas på alla avtal och förfaranden som rör handel med jordbruksprodukter och livsmedel mellan näringsidkare, när varuleverantörens omsättning är mindre än köparens och köparens omsättning är minst två miljoner euro. Dessutom tillämpas paragrafen alltid på offentlig upphandling av jordbruksprodukter och livsmedel, det vill säga när köparen är en myndighet som avses i livsmedelsmarknadslagen.

Normalt gäller förbudet exempelvis ensidig ändring av mängderna som ska levereras eller priset.

I avtalen kan man också komma överens om data som rör produkterna och som gäller verifieringen av en produkts kvalitet. Kvalitetskraven kan omfatta avtalsvillkor som gäller produktion, leverans och utnyttjande av data om produktens hållbarhet och ansvarstagande (inklusive ESG-kriterier och standarder).

Köparen har inte heller rätt att ensidigt ändra avtalsvillkor som gäller dessa omständigheter. Förbudet gäller också en situation där man i avtalet har kommit överens om köparens rätt att ändra exempelvis ansvarskraven och skyldigheterna i anslutning till produktionen av data. Köparen får inte heller under avtalsperioden åberopa exempelvis ändringar i en extern standard eller certifiering.

Paragrafen som baserar sig på direktivet om otillbörliga handelsmetoder grundar sig på att avtal som upprättats och skrivits på ett heltäckande sätt tryggar den svagare partens rättigheter. Praxis som har införts ensidigt och utanför avtalet kan anses strida mot bestämmelsen.

Exempel 2

I ett köpeavtal har man kommit överens om att varuleverantören ger köparen de skiftesspecifika uppgifter om odlingen som köparen behöver för att visa att produkten uppfyller de ESG-krav som föreskrivs i lagen eller marknadsförts till kunderna. Om man i avtalet inte har kommit överens om kontroller på jordbrukarens gård, får sådana inte genomföras ensidigt.

2 h § Företagshemligheter och tekniska anvisningar

Enligt paragrafen:

Bestämmelser om förbud mot att obehörigt skaffa, utnyttja eller röja företagshemligheter eller obehörigt utnyttja eller röja tekniska anvisningar samt om andra därmed anslutna åtgärder finns i lagen om företagshemligheter (595/2018).

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar att bestämmelsen följs när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenten till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln och när det gäller försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan hos marknadsdomstolen ansöka om förbud mot att fortsätta verksamhet som strider mot lagen om företagshemligheter.

Syftet med lagen om företagshemligheter är att förbättra företagens möjligheter att försvara sina affärshemligheter och få rättsskydd i kränkningssituationer. Som affärshemlighet betraktas information med ekonomiskt värde som inte är allmänt känd och som dess innehavare har försökt skydda. Som affärshemligheter kan betraktas till exempel produktrecept, produktionsmetoder samt detaljerade uppgifter om näringsverksamhetens kostnader och lönsamhet. Bedömningen görs från fall till fall och grundar sig på ovannämnda kriterier för affärshemligheter.

När lagen förbjuder förvärv och användning av företagshemligheter utan tillstånd gäller bestämmelsen inte uppgifter som lämnats ut och använts i enlighet med ett avtal. Däremot kan utlämnande av information som erhållits i enlighet med avtalet till andra parter utan tillstånd eller utnyttjande i andra än överenskomna syften strida mot bestämmelsen.

4 § Andra förbjudna villkor (oskäligen avtalsvillkor)

Enligt paragrafen:

Bestämmelser om förbud mot att i avtal mellan näringsidkare använda sådana villkor eller tillämpa sådan praxis som för de näringsidkare som är den andra parten i avtalen är oskäligen med beaktande av det behov av skydd som sistnämnda näringsidkare har till följd av sin svaga ställning samt övriga omständigheter som inverkar på saken finns i 1 § i lagen om reglering av avtalsvillkor mellan näringsidkare (1062/1993).

Bestämmelser om förbud mot att i näringsverksamhet använda ett förfarande som strider mot god affärssed eller annars är otillbörligt mot en annan näringsidkare finns i 1 § i lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet (1061/1978).

Livsmedelsmarknadsombudsmannen övervakar att bestämmelsen följs när det gäller försäljning av jordbruksprodukter från producenten till livsmedelsindustrin eller parti- eller detaljhandeln och när det gäller försäljning av jordbruksprodukter eller livsmedel från livsmedelsindustrin till parti- eller detaljhandeln. Livsmedelsmarknadsombudsmannen kan hos marknadsdomstolen ansöka om förbud mot att använda sådana avtalsvillkor eller praxis som avses i de ovannämnda bestämmelserna som är oskäligen eller strider mot god affärssed.

Bestämmelsen är mycket öppen och vid tolkningen av den beaktas alla omständigheter som påverkar frågan. Bedömningen görs alltså från fall till fall. Vilka villkor som bedöms vara "oskäligen" eller "strida mot god affärssed" kan därför inte anges uttömmande på förhand.

Livsmedelsmarknadsombudsmannen fäster uppmärksamhet vid följande omständigheter i bedömningen av om leveransavtal och praxis som gäller jordbruksprodukter och livsmedel eventuellt är oskäligen eller strider mot god sed:

I oskäligen avtal är det vanligt att avtalsvillkoren ensidigt har dikterats för den svagare parten ("acceptera eller avstå"). Avtalsvillkoren i de avtal som parterna förhandlat fram bedöms i allmänhet inte vara oskäligen.

Avtalsvillkor som förhandlats fram kan dock vara oskäligen om avtalsparternas möjligheter att påverka avtalsförhandlingarna är i obalans. Särskild uppmärksamhet fästs vid situationer där avtalsparternas ekonomiska resurser och juridiska kompetens avviker avsevärt från varandra.

Avtalsvillkoren kan visa att rättigheterna och skyldigheterna är klart obalanserade i förhållande till varje avtalsparts ekonomiska och övriga bärkraft. Exempelvis kan riskerna i anslutning till fullgörandet av avtalet ha överförts ensidigt till den svagare parten (ansvar även för oförutsedda omständigheter och marknadsförändringar) eller oproportionerligt stora påföljder för överträdelser av avtalet kan ha angetts (avtalsböter som är oberoende av de faktiska skadorna, ensidig hävning eller uppsägning av avtalet).

Utgångspunkten för alla avtalsförhållanden är att ett avtal som gäller tills vidare kan sägas upp att upphöra efter en uppsägningstid. Ett avtalsvillkor kan vara oskäligen om det hindrar varuleverantören från att säga upp ett avtal som gäller tills vidare inom skälig tid eller om villkoren för uppsägningen avviker avsevärt från varandra. Det kan också betraktas som oskäligen och strida mot god sed om köparen säger upp avtalet för att därefter ensidigt ändra leverantörens skyldigheter eller sina egna rättigheter – till och med av orsaker som köparen varit medveten om redan när avtalet ingicks.

När det i leveransavtalen för jordbruksprodukter och livsmedel har avtalats om produktion, delning och utnyttjande av data, bedömer livsmedelsmarknadsombudsmannen om dessa avtalsvillkor eventuellt är oskäligen enligt samma principer. Vid bedömningen av avtalsvillkoren som gäller data beaktas särskilt att jordbruksproducenter och små livsmedelstillverkare har en anmärkningsvärt ojämlig ställning jämfört med till exempel butikskedjor som administrerar omfattande informationssystem. Även om företagen har infört internationella ESG-standarder som i sig är godtagbara, kan de särskilda tekniska kraven på produkterna i fråga och deras produktion samt framför allt ensidiga språkkrav i anslutning till verifieringen av dem anses vara oskäligen för aktörer med mindre förhandlingskraft.

Exempel 3

En aktör inom handelssektorn tillämpar ESG-kraven enligt den internationella standarden och förutsätter att alla varuleverantörer förbinder sig till kraven i köpeavtalen. Även om man i köpeavtalet har kommit överens om varuleverantörens skyldighet att uppfylla alla krav och påvisa dem enligt standarden, kan vissa krav på data som presenterats för primärproducenterna utifrån en helhetsbedömning anses oskäligen. Det är till exempel inte rimligt att kräva att jordbrukaren uppfyller ESG-kraven och påvisar dem på andra språk än Finlands officiella språk. Särskilt arrangemang som i praktiken förutsätter att jordbrukaren måste använda avgiftsbelagd experthjälp för att uppfylla de tekniska krav som ställs på ett främmande språk kan anses vara oskäligen.

Som god affärssed betraktas sådant förfarande i ekonomisk verksamhet som används av en samvetsgrann och ärlig näringsidkare och som godtas av konkurrenter och kunder. Ett vilseledande förfarande som strider mot denna definition är till exempel om köparen åberopar sitt lagstadgade informationsbehov och med hänvisning till det ensidigt kräver uppgifter i större omfattning än vad som är nödvändigt enligt bestämmelserna eller med hänvisning till bestämmelserna helt och hållet kräver andra uppgifter än sådana som är nödvändiga för att fullgöra sina egna skyldigheter.

Exempel 4

I ett köpeavtal har man kommit överens om att varuleverantören ger köparen de skiftesspecifika uppgifter om odlingen som köparen behöver för att visa att produkten uppfyller de ESG-krav som föreskrivs i lagen eller marknadsförts till kunderna. Om köparen använder uppgifterna exempelvis vid prisförhandlingarna under följande avtalsperiod, använder köparen uppgifterna för ändamål som strider mot avtalet och förfarandet kan anses strida mot god affärssed.

I vissa situationer kan också obalansen mellan vederlagen för produktion och överlåtelse av data anses vara oskäligen. I synnerhet för mindre aktörer som har en svagare förhandlingsposition är det viktigt att få den information som behövs för utvecklingen av deras affärsverksamhet och produkter av sådana avtalspartner som har en starkare förhandlingsposition.

Exempel 5

Ett företag inom livsmedelsindustrin säljer en ny produkt som företaget utvecklat till centralaffären och lämnar ut de detaljerade uppgifter om produkten som centralaffären kräver utan särskilt vederlag. Centralaffären vägrar att utan betydande vederlag överlåta till säljaren de marknadsdata som centralaffären fått i samband med försäljningen av produkten och som säljaren behöver för att utveckla affärsverksamheten. Villkoren i anslutning till överlåtande av data kan som helhet anses oskäligen med tanke på att säljaren har en svagare förhandlingsställning.

Även om ovannämnda EU:s dataförordning (EU 2023/2854) inte direkt tillämpas på avtalsvillkor och praxis som gäller data i leveransavtal, tar livsmedelsmarknadsombudsmannen de rättsliga principer som föreskrivs i förordningen till hjälp vid bedömning av oskäligheten.

Enligt artikel 13 i dataförordningen är följande avtalsvillkor som ensidigt åläggs ett annat företag automatiskt ogiltiga:

- Den ensidigt utdömande partens ansvar för sina egna åtgärder har uteslutits eller begränsats.
- Den ensidigt utdömande parten har uteslutit den andra partens möjligheter att reagera på avtalsbrott.
- Den ensidigt utdömande parten har ensamrätt att avgöra om de data som lämnas är i överensstämmelse med avtalet eller att tolka avtalet.

Enligt samma artikel är följande avtalsvillkor ogiltiga om den part som påfört avtalsvillkoret inte kan påvisa att villkoret är motiverat:

- Ett villkor som tillåter den part som ensidigt införde villkoret att få åtkomst till och använda den andra avtalsslutande partens data på ett sätt som avsevärt skadar den andra avtalsslutande partens legitima intressen, särskilt när sådana data innehåller kommersiellt känsliga data eller skyddas av företagshemligheter eller immateriella rättigheter.
- Ett villkor som hindrar en avtalspart att säga upp avtalet inom rimlig tid.
- Ett villkor som hindrar en avtalspart åtkomst till data som den parten har genererat.

Avslutningsvis

I anvisningarna ovan behandlas de bestämmelser i livsmedelsmarknadslagen som förbjuder avtalsvillkor och praxis som strider mot god handelssed.

Även sådana avtalsvillkor och handelssätt i anslutning till utnyttjande av data från utbyte av jordbruksprodukter och livsmedel som inte direkt förbjuds i lag kan vara skadliga för en hållbar och fungerande livsmedelsmarknad. ETMV:s mål är att en rättvis delning och utnyttjande av data ska skapa konkurrenskraft, stabilitet och investeringsvilja i hela livsmedelskedjan.

ETMV följer avtalsvillkoren och praxisen för delning och utnyttjande av data och bereder utifrån observationerna nödvändiga ändringar i anvisningarna. Enligt 5 § i livsmedelsmarknadslagen ger ETMV på basis av sina observationer vid behov även rekommendationer om livsmedelskedjans verksamhet samt ger aktörer i livsmedelskedjan råd om god affärssed.